

روایت شیخ کلینی از مستثنیات ابن ولید در نوادر الحکمه

مهدی جلالی*

علیه رضاداد**

چکیده

نوادر الحکمه، اثر محمد بن احمد بن یحیی اشعری یکی از مهم‌ترین منابع اصیل روایی و از مآخذ کتاب‌های چهارگانه شیعه است. دانشمندان شیعه این کتاب را به نیکویی ستوده‌اند، جز آن که محمد بن حسن بن ولید، محدث نقاد قرن سوم، برپاره‌ای از راویان آن خرده گرفته و روایات مؤلف نوادر الحکمه از این راویان را استثنا نموده و در خور روایت و نقل ندانسته است. نجاشی، سیاهه این راویان را در فهرست خود فراهم آورده است. حال، با توجه به این که نوادر الحکمه یکی از منابع کتاب الکافی بوده است. این نوشتار، روایات شیخ کلینی را از مستثنیات ابن ولید استخراج کرده و در پایان، تحلیلی آماری از آنها ارائه می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: منابع حدیثی، نوادر الحکمه، محمد بن احمد بن یحیی، ابن ولید، مستثنیات، روایت الکافی، کلینی.

درآمد

این مقاله در جست و جوی روایات الکافی به نقل از رجالی است که محمد بن حسن بن ولید، نقاد برجسته قمیان در قرن سوم، روایت آنان را از روایات کتاب نوادر الحکمه، اثر احمد بن محمد بن یحیی اشعری استثنا کرده و غیرقابل قبول و نقل دانسته است. نوادر الحکمه از برجسته‌ترین آثار مکتوب شیعه در قرن سوم محسوب می‌شده است. تنها اظهار نظر منفی نسبت به این کتاب، دیدگاه ابن ولید و به دنبال او شاگردش ابن بابویه است که روایت از برخی راویان آن را استثنا نموده و بقیه روایات کتاب را صحیح شمرده‌اند.

* دانشیار دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد.

** دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه فردوسی مشهد.

مستثنیات مزبور، بنا بر گزارش نجاشی، ۲۷ مورد است. در این مقاله، نخست به ارزیابی رجالی هر یک از موارد استثنا شده پرداخته‌ایم و سپس روایت از این افراد را در *الکافی* بررسی نموده‌ایم. روایات این اشخاص در *الکافی* بر دو نوع است:

الف. روایاتی که کلینی با واسطه مؤلف *نوادرالاحکمه* از این اشخاص نقل کرده و به نظر می‌رسد، همان روایاتی باشد که احمد بن محمد بن یحیی در کتاب خود (*نوادرالاحکمه*) نیز آورده است؛

ب. روایاتی که کلینی به واسطه دیگران (غیر از مؤلف *نوادرالاحکمه*) از این اشخاص نقل نموده است.

شایان ذکر است سند روایاتی را که کلینی در *الکافی* به نقل از محمد بن احمد بن یحیی از مستثنیات (راویان استثنا شده در *نوادرالاحکمه*) آورده است، به طور کامل نقل کرده‌ایم. نکته دیگر، آن که در میان ارجاعات، گاه نشانی مشابه به چشم می‌خورد که این موارد نشان دهنده آن است که در برخی صفحات *الکافی* چند روایت از آن راوی آمده است. پیش از آن که به استخراج این روایات پردازیم، نخست به معرفی محمد بن احمد بن یحیی و کتاب *نوادرالاحکمه* می‌پردازیم.

شناخت محمد بن احمد بن یحیی اشعری

ابو جعفر محمد بن احمد بن یحیی بن عمران الاشعری القمی؛ از زمان تولد و زندگی وی ذکری در منابع به میان نیامده است، اما با توجه به زمان حیات برخی از استادان او همچون ابن ابی عمیر (م ۲۱۷ق)،^۱ احمد بن ابی نصر بزنطی (م ۲۲۱ق)،^۲ احمد بن محمد بن خالد برقی (م ۲۸۰ق)،^۳ احمد بن هلال عبرتائی (م ۲۶۷ق)،^۴ و شاگردانش همچون احمد بن ادریس اشعری (م ۳۰۶ق)،^۵ سعد بن عبدالله قمی (م ۳۰۱ق)،^۶ و محمد بن جعفر رزّاز (م ۳۱۰ق)^۷ می‌توان گفت که وی در قرن سوم زندگی می‌کرده است. عمر رضا کحاله و

۱. رجال النجاشی، ص ۳۲۷.

۲. معجم رجال الحدیث، ج ۳، ص ۱۹.

۳. رجال النجاشی، ص ۷۷.

۴. الفهرست، ص ۸۳.

۵. رجال النجاشی، ص ۹۲.

۶. همان، ص ۱۷۸.

۷. معجم رجال الحدیث، ج ۱۶، ص ۱۸۳.

اسماعیل پاشا بغدادی، از دانشمندان عامه، زمان رحلت محمد بن احمد را حدود سال ۲۸۰ ق، دانسته‌اند.^۸

محمد بن احمد معاصر چهار امام معصوم شیعه (امام جواد و امام هادی و امام عسکری و امام زمان علیهم‌السلام) بوده است. در عین حال، قرینه‌ای دال بر شرفیابی وی به حضور آن بزرگواران و نقل حدیث بدون واسطه یافت نشده است. بدین علت، شیخ طوسی وی را در شمار کسانی که بدون واسطه از ائمه علیهم‌السلام روایت نکرده‌اند، یاد می‌کند.^۹ رجالیان وی را «ثقه»^{۱۰} و «جلیل‌القدر»^{۱۱} می‌دانند، جز آن که از ضعف نقل می‌کرده^{۱۲} و به مراسیل اعتماد می‌نموده است.^{۱۳}

محمد بن احمد، موقعیت ممتازی در نقل حدیث دارد و از ائمه حدیث به شمار می‌رود؛ به گونه‌ای که در کتب اربعه و دیگر کتاب‌های ارزشمند شیعه به احادیث زیادی برمی‌خوریم که وی ناقل آنهاست؛ به طوری که در *من لایحضره الفقیه* ۲۱ روایت، در *تهذیب الاحکام* ۱۱۹۱ روایت، در *الاستبصار* ۴۳۵ روایت و در *وسائل الشیعه* ۲۴۰۴ روایت به نقل از اوست.^{۱۴}

محمد بن احمد، علاوه بر *نوادر الحکمه* کتاب‌های دیگری نیز تألیف کرد که عبارت‌اند از: *الملاحم، الطب، مقتل الحسین علیه‌السلام، الامامه، المزار و ما نزل من القرآن فی الحسین بن علی علیه‌السلام*. این کتاب‌ها نیز به مرور زمان و در اثر حوادث روزگار ناپدید شده است.^{۱۵}

معرفی نوادر الحکمه

پیش از معرفی کتاب *نوادر الحکمه*، اثر احمد بن محمد بن یحیی اشعری قمی، به معرفی عنوان نوادر می‌پردازیم. کتب نوادر در قرون اولیه، بنا بر نقل شیخ آقا بزرگ تهرانی، به کتابی گفته می‌شد که واجد یکی از ویژگی‌های ذیل بود:

۸. *هدیه العارفین*، ج ۲، ص ۲۰؛ *معجم المؤلفین*، ج ۹، ص ۲۸.

۹. *رجال الطوسی*، ص ۴۳۸.

۱۰. *رجال النجاشی*، ص ۳۴۸.

۱۱. *الفهرست*، ص ۲۲۱.

۱۲. *رجال النجاشی*، ص ۳۴۸.

۱۳. همان.

۱۴. این شماره بر مبنای نرم افزار درایه‌النور صورت گرفته است. شماره روایاتی را که از طریق او در *الکافی* آمده است، در ادامه مقاله می‌آوریم.

۱۵. *رجال النجاشی*، ص ۳۴۹.

۱. احادیث گردآوری شده در آن مشهور نباشد؛
۲. روایات آن دارای مضمون و حکمی ناآشنا باشد؛
۳. حکم در آن روایات استثنا و تبصره محسوب شود؛
۴. روایاتی که مؤلف در آخر تألیف خود به آنها دسترسی پیدا کرده است. آن گاه می نویسد:

کتاب‌های نوادری که ما از آنها اطلاع پیدا کرده ایم، نزدیک به دویست مورد است.^{۱۶}

بنا به عقیده یکی از محققان، کتب نوادر شامل احادیثی غیر مشهور بوده اند، اما این کتاب‌ها نیز دقیقاً باب بندی شده بود.^{۱۷} با توجه به تنها نمونه باقی مانده از کتب نوادر - که نوادر احمد بن محمد بن عیسی اشعری است و تنها دو بخش از آن باقی مانده است؛ یکی کتاب المتعه و دیگری مقدار اندکی از احادیث مربوط به کتاب البیع - این نظریه تقویت می‌گردد.

اما در باره کتاب *نوادر الحکمه* محمد بن احمد بن یحیی باید گفت که این اثر، کتابی است که امروزه از آن نسخه‌ای در دست نیست و تنها از متون تاریخی و رجالی می‌توان به نکاتی در باره این کتاب دست یافت.

- نجاشی در باره این کتاب می نویسد:

هو کتاب حسن کبیر.^{۱۸}

- *نوادر الحکمه* در بر دارنده ۲۲ کتاب به شرح ذیل بوده است: کتاب التوحید، کتاب الوضوء، کتاب الصلاة، کتاب الزکاة، کتاب الصوم، کتاب الحج، کتاب النکاح، کتاب الطلاق، کتاب الأنبياء، کتاب مناقب الرجال، کتاب فضل العرب، کتاب فضل العربیة و العجمیة، کتاب الوصایا و الصدقة، کتاب النحل و الهبة، کتاب السكنی، کتاب الأوقات، کتاب الفرائض، کتاب الأیمان و النذور و الکفارات، کتاب العتق و التدبیر و الولاء و المکاتب و أمهات الأولاد، کتاب الحدود و الدیات، کتاب الشهادات، کتاب القضايا و الأحکام، العدد اثنان و عشرون کتاباً.^{۱۹}

۱۶. الذریعه، ج ۲۴، ص ۳۱۵.

۱۷. «جزوه تاریخ حدیث دکتر احمد پاکتچی».

۱۸. رجال النجاشی، ص ۳۴۹.

۱۹. الفهرست، ص ۲۲۱.

- کتاب *نوادر الحکمه* خود دایرة المعارفی از فرهنگ شیعه بود و بسیاری از مشکلات علمی با رجوع به آن حل می‌شد. از این رو، دانشمندان قم به آن «دَبَّة الشیب» می‌گفتند.^{۲۰} حکایت این اصطلاح، آن است که عطاری در ری به نام شیبب زندگی می‌کرده که دبه‌ای خانه خانه (دارای بیوت و شاید ابواب متعدد) داشته که همه چیز در آن پیدا می‌شده است. کتاب *نوادر الحکمه* اشعری قمی را به دلیل تنوع موضوعی و گستره‌ای که در آن وجود داشته، به آن تشبیه کرده‌اند.^{۲۱}

- این کتاب از چنان شهرتی برخوردار بوده که احمد بن محمد بن یحیی را با عنوان صاحب *نوادر الحکمه* می‌شناخته‌اند.^{۲۲}

- این کتاب از منابع کتب اربعه شیعه بوده و حتی شیخ صدوق در باره اعتبار این کتاب می‌گوید:

آنچه محمد بن احمد بن یحیی در جامع (کتاب نوادر) خود، در معنای رؤیت (بحث دیده شدن خداوند) می‌گوید، صحیح است و کسی نمی‌تواند تکذیب کند، مگر آن که او، تکذیب کننده حقیقت یا جاهل به حقیقت باشد.^{۲۳}

- این کتاب تا زمان شیخ صدوق و طوسی و نجاشی (قرن چهارم و پنجم) وجود داشته است، اما بعد از آن دستخوش حوادثی شد؛ به طوری که نقل ابن طاووس از آن به واسطه المرشد شیخ صدوق است.^{۲۴}

- قبول روایات مرسل و نقل از افراد ضعیف اشکالی است که بر محمد بن احمد بن یحیی وارد شده است. نجاشی و دیگران گفته‌اند:

او روایات مُرسل را می‌پذیرفته و از افراد ضعیف و غیر موثق حدیث نقل می‌کرده و این نشانه بی‌مبالاتی و عدم دقت او در نقل حدیث است.^{۲۵}

البته باید یادآور شد که این ایرادی بر شخص محمد بن احمد نیست، بلکه اشکالی بر مبنای علمی اوست.

۲۰. رجال النجاشی، ص ۳۴۹.

۲۱. همان.

۲۲. فقه الرضا علیه السلام، ص ۲۵؛ الاستبصار، ج ۳، ص ۱۵۶؛ رجال الطوسی، ص ۴۳۸.

۲۳. التوحید، ص ۱۲۰.

۲۴. اقبال الاعمال، ج ۳، ص ۲۶۳.

۲۵. رجال النجاشی، ص ۳۴۸.

در رویکردی جانبدارانه، می‌توان چنین گفت که درباره اعتماد به مراسیل نظریات مختلفی ابراز شده و ممکن است مؤلف *نوادیرالحکمه* روایات مرسل را با در نظر گرفتن قرائن و شرایطی می‌پذیرفته که در آن هنگام موجود بوده است؛ ضمن آن که آنچه برای قداما در درجه اول اهمیت داشته، اثبات صدور حدیث از معصوم بوده است و چه بسا این وثوق برای مؤلف *نوادیرالحکمه* حاصل شده باشد.

اما در باره نقل از افراد ضعیف نیز در درجه نخست، وثوق صدوری برای قداما حایز اهمیت بوده است. نکته دیگر، آن که دیدگاه رجالیان در باره قوت و ضعف افراد متفاوت است و شاید افرادی که درباره آنها حکم به ضعف شده، از دیدگاه یا در محدوده اطلاعات رجالی محمد بن احمد بن یحیی قدح قابل ملاحظه‌ای بر آنها وارد نبوده است.

مستثنیات ابن ولید (استثنا و ردّ روایات گروهی از راویان نوادرالحکمه از سوی ابن الولید)

همزمان با حیات احمد بن محمد، یکی از دانشمندان نقّاد شیعه، محمد بن حسن ولید (استاد شیخ صدوق) می‌زیست. او که غالباً راویان و روایات مشکل‌دار را مورد نقد قرار می‌داد، بر محمد بن احمد بن یحیی نقدی وارد نکرده و تنها مواردی از روایاتش را از گروهی از راویان نقد و ردّ نموده است. نجاشی در این باره می‌نویسد:

و كان محمد بن الحسن بن الوليد يستثنى من روايه محمد بن أحمد بن يحيى ما رواه عن (١) محمد بن موسى الهمداني، أو ما رواه عن (٢) رجل، أو يقول (٣) بعض أصحابنا، أو عن (٤) محمد بن يحيى المعاذي، أو عن (٥) أبي عبد الله الرازي الجاموراني، أو عن (٦) أبي عبد الله السيارى، أو عن (٧) يوسف بن السخت، أو عن (٨) وهب بن منبه، أو عن (٩) أبي علي النيشابوري (النيسابوري)، أو عن (١٠) أبي يحيى الواسطي، أو عن (١١) محمد بن علي أبي سمينه، أو يقول (١٢) في حديث، أو كتاب ولم أروه، أو عن (١٣) سهل بن زياد الآدمي، أو عن (١٤) محمد بن عيسى بن عبيد يأسناد منقطع، أو عن (١٥) أحمد بن هلال، أو (١٦) محمد بن علي الهمداني، أو (١٧) عبد الله بن محمد الشامي، أو (١٨) عبد الله بن أحمد الرازي، أو (١٩) أحمد بن الحسين بن سعيد، أو (٢٠) أحمد بن بشير الرقي، أو عن (٢١) محمد بن هارون، أو عن (٢٢) مويه بن معروف، أو عن (٢٣) محمد بن عبد الله بن مهران، أو (٢٤) ما ينفرد (يتفرد) به الحسن بن الحسين اللؤلؤي و ما يرويه عن (٢٥) جعفر بن محمد بن مالك، أو (٢٦) يوسف بن الحارث، أو (٢٧) عبد الله بن محمد الدمشقي. قال أبو العباس بن نوح: وقد أصاب شيخنا أبو جعفر محمد بن الحسن بن الوليد في ذلك كله و تبعه أبو جعفر بن بابويه رحمه الله

علی ذلک إلا فی محمد بن عیسی بن عبید فلا أدری ما رایه فیه، لأنه کان علی ظاهر
العدالة والثقة».^{۲۶}

شیخ کلینی و مستثنیات ابن ولید

در باره آنچه ابن ولید در باره ضعف گروهی از راویان *نوادر الحکمه* گفته است، ابوالعباس بن نوح - استاد موثق و رجال شناس نجاشی - جز یک مورد که در باره دلیل ابن الولید مبنی بر ضعف محمد بن عیسی بن عبید، با وجود عدالت و وثاقت آشکار او، اظهار بی اطلاعی کرده، سایر موارد را تأیید و سخن ابن الولید را در باره ضعف و ناراستی بیست و شش مورد از موارد بیست و هفتگانه درست و به حق دانسته است. با این وجود، اما در کمال شگفتی شیخ کلینی از بسیاری از این مستثنیات روایاتی را به واسطه مؤلف *نوادر الحکمه* یا به واسطه دیگران نقل کرده است. استاد بهبودی در «گزارشی از سفر به قم»، خطاب به آقای محمد جاودان می نویسد:

شما در میان مأخذ *الکافی* از کتاب *نوادر الحکمه* نام برده اید تا استحکام و استواری کتاب *الکافی* را بستناید، آیا نمی دانید که ابن الولید، نقاد معروف حدیث، در همان عصر کلینی، کتاب *نوادر الحکمه* را به شیوه علمی و دور از جار و جنجال عمومی نقد کرد و با تهیه یک لیست سیاه از راویان بدنام این کتاب، قسمت بسیاری از احادیث آن کتاب را از درجه اعتبار و حجیت ساقط کرد؟ آیا نمی دانید که شاگردان ابن الولید و از جمله آنان شیخ صدوق و شیخ مفید و سپس شیخ طوسی نقادی ابن الولید را قاطعانه پذیرفتند و در فهرست ها و اجازات خود، روایت این رشته احادیث را استثنا نمودند؟ آیا نمی دانید که مرحوم کلینی از این لیست سیاه - که تاکنون به قوت خود باقی است - بی خبر بود و از احادیث مردود آن اجتناب نرزید؟^{۲۷}

در باره ارتباط شیخ کلینی و ابن ولید اطلاع چندانی، جز موارد ذیل، از منابع اصیل به دست نمی آید:

- تاریخ وفات شیخ کلینی سال ۳۲۹ ق، و تاریخ وفات ابن ولید ۳۴۳ ق، است. از این رو، این دو محدث معاصر بوده و در طبقه نهم قرار می گیرند.^{۲۸}

۲۶. همان.

۲۷. «آخرین کلام در عرصه روایت و درایت حدیث»، ص ۳۳.

۲۸. *الکلینی و الکافی*، ص ۱۸۳.

- کلینی و ابن ولید در برخی مشایخ مشترک هستند؛ همچون محمد بن یحیی العطار.^{۲۹}
- در هیچ یک از اجزای *الکافی* قرینه‌ای مبنی بر روایت ابن ولید از کلینی و بالعکس به چشم نمی‌خورد.

مستثنیات ابن ولید در اسناد الکافی

در این مجال، به ارزیابی رجال (راویانی) که ابن ولید از رجال راوی *نوادرالاحکمه* استشنا نموده پرداخته و سپس به بررسی کمیت ورود این رجال (راوی) و تعداد و حجم روایات آنان در *الکافی*، به نقل از محمد بن احمد بن یحیی (مؤلف *نوادرالاحکمه*) و دیگران می‌پردازیم.

۱. ابوجعفر محمد بن موسی بن عیسی الهمدانی

ارزیابی رجالی: ضعیف،^{۳۰} رمی بالغلو،^{۳۱} یروی عن الضعفاء،^{۳۲} رمی بالوضع.^{۳۳}
بنا بر دیدگاه آیه الله خویی اساس تضعیف محمد بن موسی بن عیسی سخن ابن ولید است.^{۳۴}

تعداد روایات در *الکافی*: سی روایت (۲۷ روایت از طریق محمد بن یحیی از ابوجعفر همدانی،^{۳۵} دو روایت از طریق حسن بن علی هاشمی،^{۳۶} یک روایت از طریق علی بن محمد).^{۳۷}

چنان که ملاحظه می‌گردد، شیخ کلینی از طریق محمد بن احمد بن یحیی اشعری، از ابوجعفر محمد بن موسی، روایتی نقل نکرده است.

۲. محمد بن یحیی المعاذی

ارزیابی رجالی: ضعیف.^{۳۸}

-
۲۹. *حياة الشيخ الكليني*، ص ۲۱۸.
۳۰. *رجال ابن الغضائري*، ص ۹۵.
۳۱. *رجال النجاشي*، ص ۳۳۸.
۳۲. *رجال ابن الغضائري*، ص ۹۵.
۳۳. *رجال النجاشي*، ص ۳۳۸.
۳۴. *معجم رجال الحديث*، ج ۱۸، ص ۹۸.
۳۵. *الکافی*، ج ۲، ص ۶۵۶؛ ج ۳، ص ۴۱۵، ج ۶، ص ۴۰، ۲۱۹، ۲۳۶، ۲۸۳، ۳۰۵، ۳۰۷، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۲۵، ۳۴۴، ۳۵۶، ۳۶۱، ۳۶۴، ۳۶۸، ۳۷۲، ۴۲۲، ۴۲۴؛ ج ۷، ص ۳۹۴، ۳۹۶.
۳۶. همان، ج ۳، ص ۲۸۷؛ ج ۴، ص ۱۴۶.
۳۷. *الکافی*، ج ۳، ص ۲۸۷.
۳۸. *رجال ابن داود*، ص ۵۱۲.

تعداد روایات در *الکافی*: روایتی از این راوی در *الکافی* نیامده است.

۳. محمد بن عبد الله بن أحمد أبو عبد الله الجامورانی

ارزیابی رجالی: ضعفه القمیون،^{۳۹} و استثنوا من کتاب *نوادر الحکمه* ما رواه،^{۴۰} فی مذهبه ارتفاع،^{۴۱} ضعیف.^{۴۲}

تعداد روایت در *الکافی*: ۲۳ روایت (چهارده روایت از طریق احمد بن محمد بن خالد برقی،^{۴۳} پنج روایت از طریق سهل بن زیاد،^{۴۴} چهار روایت از طریق احمد بن محمد بن یحیی اشعری).

سندهای روایت از طریق احمد بن محمد بن یحیی:

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < أبی عبد الله الرازی < الحسن بن علی بن أبی حمزة < أبیه < أبی بصیر < أبی عبد الله رضی الله عنه.^{۴۵}
 محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عبد الله بن أحمد < علی بن النعمان < صالح بن حمزة < أبان بن مصعب < یونس بن ظبیان أو المعلی بن خنیس.^{۴۶}
 محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < أبی عبد الله الرازی < الحسن بن علی بن أبی حمزة < أبی عبد الله المؤمن < إسحاق بن عمار.^{۴۷}
 محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < أبی عبد الله الجامورانی < الحسن بن علی بن أبی حمزة < عبد الله بن وضاح.^{۴۸}

۴. أبو عبدالله أحمد بن محمد السیاری

ارزیابی رجالی: ضعف الحدیث،^{۴۹} فاسد المذهب،^{۵۰} مجفوء الروایة،^{۵۱}

۳۹. رجال ابن الغضائری، ص ۹۷.

۴۰. همان.

۴۱. همان.

۴۲. خلاصة الاقوال، ص ۲۶۸.

۴۳. *الکافی*، ج ۲، ص ۴۷۸؛ ج ۴، ص ۱۵۲؛ ج ۵، ص ۱۲۷، ۳۲۸، ۳۳۰، ۳۳۰، ۵۰۸، ۵۱۱، ۵۱۷؛ ج ۶، ص ۲۲۳، ۵۴۷، ۵۵۱.

۴۴. همان، ج ۵، ص ۷۵؛ ج ۶، ص ۲۲۳، ۲۲۵، ۴۴۱، ۵۴۶.

۴۵. همان، ج ۱، ص ۴۰۸.

۴۶. همان، ج ۱، ص ۴۰۹.

۴۷. همان، ج ۷، ص ۲۶۲.

۴۸. همان، ج ۷، ص ۴۳۰.

۴۹. رجال النجاشی، ص ۸۰.

۵۰. همان.

۵۱. همان.

کثیر المراسیل،^{۵۲} ضعیف،^{۵۳} متهاک،^{۵۴} غال،^{۵۵} منحرف،^{۵۶} استثنی شیوخ القمیین روایتیته من کتاب نوادر الحکمة.^{۵۷}

تعداد روایات در الکافی: ۴۹ روایت (یازده روایت از طریق حسین بن محمد بن عامر،^{۵۸} یک روایت از طریق معلی بن محمد بصری،^{۵۹} پنج روایت از طریق احمد بن محمد بن خالد،^{۶۰} دو روایت از طریق ابراهیم بن اسحاق،^{۶۱} دو روایت از طریق سهل بن زیاد،^{۶۲} سه روایت از طریق عبدالله بن جعفر،^{۶۳} هفت روایت از طریق علی بن محمد بن عبدالله بندار،^{۶۴} دو روایت از طریق موسی بن حسن،^{۶۵} سه روایت از طریق رجل،^{۶۶} سیزده روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی).

سندهای روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

أحمد بن إدريس < محمد بن أحمد < السیاری < الحسن بن علی بن یقطين < أخیه
الحسین < أبیه علی بن یقطين قال قال لی أبو الحسن عليه السلام.^{۶۷}
أحمد بن إدريس < محمد بن أحمد < السیاری < أبی یزید القسمی < أبی الحسن
الرضا عليه السلام.^{۶۸}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < السیاری < الفضل بن أبی قره رفعه < أبی
عبد الله عليه السلام.^{۶۹}

۵۲. همان.

۵۳. رجال ابن الغضائری، ص ۴۰.

۵۴. همان.

۵۵. همان.

۵۶. همان.

۵۷. همان؛ رک: معرفة الحديث، ص ۱۱۰.

۵۸. الکافی، ج ۱، ص ۲۴؛ ج ۵، ص ۲۱۵؛ ج ۳۳۶، ص ۶، ج ۲۵۲، ۲۸۲، ۲۸۳، ۳۰۳، ۳۳۶، ۳۷۱؛ ج ۷، ص ۴۰۴، ۴۱۴.

۵۹. همان، ج ۱، ص ۴۱۴.

۶۰. همان، ج ۶، ص ۳۰۵، ۳۱۲، ۳۱۲.

۶۱. همان، ج ۵، ص ۳۴۵.

۶۲. همان، ج ۶، ص ۳۰۷، ۵۳۱.

۶۳. همان، ج ۶، ص ۴۲۶، ۵۲۳، ۶۲۴.

۶۴. همان، ج ۱، ص ۴۵۳؛ ج ۵، ص ۳۴۵؛ ج ۶، ص ۳۷۱، ۳۷۴، ۵۰۶، ۵۴۳.

۶۵. همان، ج ۶، ص ۳۰۷، ۴۲۶.

۶۶. همان، ج ۱، ص ۵۰۰، ۵۰۱.

۶۷. همان، ج ۱، ص ۳۶۹.

۶۸. همان، ج ۳، ص ۴۰۳.

۶۹. همان، ج ۳، ص ۴۸۷.

محمد بن یحیی و غیره > محمد بن أحمد > السیاری > محمد بن علی الهمدانی >
حنان بن سدید.^{۷۰}

محمد بن یحیی و غیره > محمد بن أحمد > السیاری > محمد بن علی الهمدانی >
حنان بن سدید.^{۷۱}

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > السیاری > الحسن بن علی بن یقطین > أخیه
الحسین > أبیه علی بن یقطین > أبوالحسن عليه السلام.^{۷۲}

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > السیاری > محمد بن جمهور.^{۷۳}

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > السیاری > بعض أصحابنا > داود بن فرقد >
یعقوب.^{۷۴}

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > السیاری > محمد بن إسماعیل الرازی > أبی جعفر
الثانی عليه السلام.^{۷۵}

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > السیاری > أحمد بن زکریا الصيدلانی > رجل من
بنی حنیفه.^{۷۶}

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > السیاری > أبی علی بن راشد رفعه > أبی
عبد الله عليه السلام.^{۷۷}

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > السیاری > رفعه إلى أبی عبد الله عليه السلام.^{۷۸}

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > السیاری > أبی سلیمان الخواص > الفضل بن
دکین > سدید الصیرفی.^{۷۹}

۵. یوسف بن السخت بصری

ارزیابی رجالی: ضعیف،^{۸۰} مرتفع القول،^{۸۱} استثنای القمیون من

۷۰. همان، ج ۴، ص ۱۰۶.
۷۱. همان، ج ۴، ص ۱۰۶.
۷۲. همان، ج ۱، ص ۳۶۹.
۷۳. همان، ج ۲، ص ۱۹۰.
۷۴. همان، ج ۴، ص ۱۵۸.
۷۵. همان، ج ۴، ص ۱۶۹.
۷۶. همان، ج ۵، ص ۱۱۱.
۷۷. همان، ج ۶، ص ۳۰۳.
۷۸. همان، ج ۶، ص ۳۰۴.
۷۹. همان، ج ۶، ص ۴۶۵.
۸۰. رجال ابن الغضائری، ص ۱۰۳.
۸۱. همان.

نوادر الحکمة.^{۸۲}

تعداد روایات در *الكافی*: پنج روایت (یک روایت از طریق ابراهیم بن اسحاق الاحمری،^{۸۳} یک روایت از طریق سهل بن زیاد الادمی،^{۸۴} سه روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی بن عمران الأشعری).

سندهای روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < یوسف بن السخت < علی بن محمد بن سلیمان < الفضل بن سلیمان < العباس بن عیسی.^{۸۵}
 محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < یوسف بن السخت < علی بن محمد بن سلیمان < أبیه < عیسی بن عبد الله.^{۸۶}
 محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < یوسف بن السخت البصری < محمد بن سلیمان < ابراهیم بن یحیی أبی البلاد < الحسن بن علی بن مهران < عبد الله بن أبی یعفر.^{۸۷}

۶. وهب بن منبه

ارزیابی رجالی: ضعیف.^{۸۸}

تعداد روایات در *الكافی*: از این راوی روایتی در *الكافی* نیامده است.

۷. أبی علی النیشابوری (النیشابوری)

ارزیابی رجالی: ضعیف.^{۸۹}

تعداد روایات در *الكافی*: از این راوی روایتی در *الكافی* نیامده است.

۸. أبو یحیی الواسطی، سهیل بن زیاد

ارزیابی رجالی: یعرف و ینکر.^{۹۰}

۸۲. همان.

۸۳. *الكافی*، ج ۶، ص ۵۰۱.

۸۴. همان، ج ۴، ص ۱۴۹.

۸۵. همان، ج ۵، ص ۹۶.

۸۶. همان، ج ۵، ص ۹۷.

۸۷. همان، ج ۶، ص ۵۰۸.

۸۸. *المفید من معجم رجال الحدیث*، ص ۶۴۷.

۸۹. *خلاصة الاقوال*، ص ۴۲۴.

۹۰. *رجال ابن الغضائری*، ص ۶۶؛ *معرفه الحدیث*، ص ۱۵۴.

تعداد روایات در *الکافی*: ۲۳ روایت (۲۲ روایت از طریق احمد بن محمد بن عیسی اشعری،^{۹۱} یک روایت از طریق محمد بن هارون^{۹۲}).

چنان که ملاحظه می‌گردد، شیخ کلینی از روایات ابویحیی واسطی از طریق محمد بن احمد بن یحیی اشعری چیزی نقل نکرده است.

۹. محمد بن علی اُبی سمینة

این راوی با القاب صیرفی،^{۹۳} همدانی،^{۹۴} قرشی،^{۹۵} ابوسمینة،^{۹۶} طاحی^{۹۷} و مقری^{۹۸} در منابع شناخته شده است.

ارزیابی رجالی: ضعیف جداً،^{۹۹} رمی بالغلو،^{۱۰۰} فاسد الاعتقاد،^{۱۰۱} کذاب،^{۱۰۲} غال،^{۱۰۳} فی بعض روایاته غلو و تخلیط،^{۱۰۴} ضعیف،^{۱۰۵} حدیثه یعرف وینکر،^{۱۰۶} ویروی عن الضعفاء کثیراً و یعتمد المراسیل،^{۱۰۷} یضع الحدیث.^{۱۰۸}

تعداد روایات در *الکافی*: ۲۸۲ روایت (یک روایت از طریق حسین بن حسن دینوری،^{۱۰۹} شش روایت از طریق معلی بن محمد بصری،^{۱۱۰} دو روایت از طریق احمد بن محمد

۹۱. *الکافی*، ج ۱، ۱۷۴، ۲۸۵، ۳۵۱، ۳۸۹؛ ج ۲، ص ۲۰۰، ۳۴۱؛ ج ۳، ص ۱۵، ۴۴، ۵۴۰، ۵۶۷؛ ج ۶، ص ۲۴۶، ۲۵۳، ۲۶۵، ۳۶۳؛ ص ۴۱۹، ۵۰۱؛ ج ۸، ص ۲۱۷، ۲۶۱، ۲۳۱؛ ص ۲۹۱.

۹۲. همان، ج ۷، ص ۲۰۰.

۹۳. *الفهرست*، ص ۴۱۲؛ *رجال النجاشی*، ص ۳۳۲.

۹۴. *الفهرست*، ص ۴۰۶.

۹۵. *رجال النجاشی*، ص ۳۳۲.

۹۶. *الفهرست*، ص ۴۱۲؛ *رجال النجاشی*، ص ۳۳۲.

۹۷. *رجال الکشی*، ج ۱، ص ۵۴۵.

۹۸. *الفهرست*، ص ۴۱۷.

۹۹. *رجال النجاشی*، ص ۳۳۳.

۱۰۰. *رجال الکشی*، ص ۵۴۶.

۱۰۱. *رجال النجاشی*، ص ۳۳۳.

۱۰۲. *رجال ابن الغضائری*، ص ۹۵.

۱۰۳. همان.

۱۰۴. *الفهرست*، ص ۴۱۲.

۱۰۵. *خلاصة الاقوال*، ص ۲۵۴.

۱۰۶. *رجال ابن الغضائری*، ص ۹۵.

۱۰۷. همان.

۱۰۸. *رجال ابن داود*، ص ۵۰۷.

۱۰۹. *الکافی*، ج ۱، ص ۷۸.

۱۱۰. همان، ج ۱، ص ۳۴۸، ۴۹۵، ۳۴۸، ۴۹۵؛ ج ۶، ص ۲۲۱، ۳۲۳، ۴۱۶، ۴۵۹.

سیاری، ۱۴۶^{۱۱۱} روایت از طریق احمد بن محمد خالد برقی، ۵۵^{۱۱۲} روایت از طریق احمد بن مهران، ۱۱۳ شانزده روایت از طریق سهل بن زیاد آدمی، ۱۱۴ شش روایت از طریق علی بن ابراهیم بن هاشم قمی، ۱۱۵ یک روایت از طریق محمد بن حسین بن ابی الخطاب، ۱۱۶ هشت روایت از طریق محمد بن ابی القاسم عبدالله بن مهران، ۱۱۷ یک روایت از طریق محمد بن احمد بن حمدان القلانسی، ۱۱۸ دو روایت از طریق محمد بن اورمه قمی، ۱۱۹ ۳۴ روایت از طریق محمد بن حسان رازی، ۱۲۰ دو روایت از طریق محمد بن عیسی بن عبید، ۱۲۱ یک روایت از طریق محمد بن ناجیه متویه^{۱۲۲}.

چنان که ملاحظه می‌گردد، شیخ کلینی از ابوسمینه از طریق محمد بن احمد بن یحیی اشعری روایتی نقل نکرده است.

۱۰. سهل بن زیاد آدمی

ارزیابی رجالی: درباره وی در منابع رجالی اختلافاتی به شرح ذیل است:

الف. ثقة.^{۱۲۳}

ب. ضعیف جداً،^{۱۲۴} فاسد المذهب،^{۱۲۵}

۱۱۱. همان، ج ۴، ص ۱۰۶.
۱۱۲. در این مورد و موارد مشابه که در طریقی تعداد روایات یک راوی از راویان استثنا شده نوادر الحکمه از صد روایت بیشتر بوده است، از ارجاع به الکافی، به جهت پرهیز از اطاله کلام خودداری کرده‌ایم.
۱۱۳. الکافی، ج ۱، ۱۷۸، ۱۹۶، ۲۱۰، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۸۵، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۲۱، ۳۵۴، ۳۹۸، ۴۷۸، ۴۸۴، ۴۸۷؛ ج ۳، ۱۷۸، ۱۹۶، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۸۵، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۲۱، ۳۵۴، ۳۹۸، ۴۷۸، ۴۸۱، ۴۸۴، ۴۸۷؛ ج ۶، ص ۵۵؛ ج ۷، ص ۱۷۴.
۱۱۴. همان، ج ۱، ۳۱۹، ۳۴۳، ۳۴۳، ص ۳۴۵، ۴۴۱؛ ج ۳، ص ۱۳۴، ۲۵۴؛ ج ۶، ص ۲۳، ۲۳۶، ۴۰۳، ۴۱۶، ۴۳۱.
۱۱۵. همان، ج ۱، ص ۴۸۱، ۴۷۸؛ ج ۵، ص ۴۱۷؛ ج ۶، ص ۳۲۳؛ ج ۷، ص ۴۴۲؛ ج ۸، ص ۳۶۰.
۱۱۶. همان، ج ۱، ص ۴۷۰.
۱۱۷. همان، ج ۶، ص ۵۱، ۳۲۳، ۳۲۹، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۶۵، ۳۷۱، ۳۷۴.
۱۱۸. همان، ج ۵، ص ۳۱۸.
۱۱۹. همان، ج ۲، ص ۴.
۱۲۰. همان، ج ۱، ص ۳۴۳، ۳۴۵، ۴۱۸؛ ج ۲، ص ۳۶۱، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۷، ۳۶۷، ۳۶۷؛ ج ۳، ص ۱۱۴، ۲۲۷؛ ج ۴، ص ۶۴؛ ج ۶، ص ۴۰۲، ۴۰۴؛ ج ۷، ص ۱۷۵، ۴۳۶.
۱۲۱. همان، ج ۶، ص ۴۴۸، ۴۶۵.
۱۲۲. همان، ج ۴، ص ۳۵۹.
۱۲۳. رجال الطوسی، ص ۳۸۷.
۱۲۴. رجال ابن الغضائری، ص ۶۷.
۱۲۵. همان.

ضعیف،^{۱۲۶} کان ضعیفاً فی الحدیث غیر معتمد فیہ،^{۱۲۷} وکان أحمد بن محمد بن عیسیٰ یشهد علیہ بالغلو والکذب وأخرجه من قم إلی الری وکان یسکنها،^{۱۲۸} فاسد الروایة و الدین،^{۱۲۹} ویروی المراسیل ویعتمد المجاهیل.^{۱۳۰}

بنا بر دیدگاه مرحوم آیه الله خویی، رأی شیخ طوسی در رجال، مبنی بر توثیق سهل بن زیاد یا سهو قلم از جانب شیخ بوده و یا این که از زیادات ناسخان است که دلیل بر آن خالی بودن نسخه ابن داود از توثیق است.^{۱۳۱}

تعداد روایات در *الکافی*: ۱۹۱۸ روایت (یک روایت از طریق ابراهیم بن إسحاق الأحمری،^{۱۳۲} سه روایت از طریق جماعة،^{۱۳۳} ۱۵۵۴ روایت از طریق عدة من أصحابنا، سه روایت از طریق علی بن ابراهیم بن هاشم،^{۱۳۴} ۲۰۱ روایت از طریق علی بن محمد علان الکلینی، یک روایت از طریق غیر واحد،^{۱۳۵} یک روایت از طریق غیر واحد من أصحابنا،^{۱۳۶} یک روایت از طریق محمد،^{۱۳۷} ۹۷ روایت از طریق محمد بن الحسن الطائمی الرازی،^{۱۳۸} هفده روایت از طریق محمد بن جعفر الأسدی الکوفی،^{۱۳۹} یک روایت از طریق محمد بن یحیی العطار،^{۱۴۰} هفده روایت از طریق محمد بن یعقوب الکلینی،^{۱۴۱} سیزده روایت از طریق

۱۲۶. الفهرست، ص ۲۲۸.

۱۲۷. رجال النجاشی، ص ۱۸۵.

۱۲۸. رجال ابن الغضائری، ص ۶۷.

۱۲۹. همان.

۱۳۰. همان.

۱۳۱. معجم رجال الحدیث، ج ۹، ص ۳۵۶؛ نیز ر. ک: معرفه الحدیث، ص ۱۵۳.

۱۳۲. الکافی، ج ۲، ص ۲۴۱.

۱۳۳. همان، ج ۸، ص ۵۰.

۱۳۴. همان، ج ۲، ص ۱۲۴، ۱۲۵.

۱۳۵. همان، ج ۳، ص ۴۷۰.

۱۳۶. همان، ج ۳، ص ۵۲۱.

۱۳۷. همان، ج ۳، ص ۲۷۰.

۱۳۸. همان، ج ۱، ص ۲۶، ۳۲، ۳۴، ۵۰، ۹۲، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۱۸، ۱۲۳، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۳۲، ۱۸۰، ۱۸۸، ۱۹۵، ۱۹۷، ۲۲۷، ۲۲۹، ۲۳۶، ۲۴۲، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۹۱، ۲۹۳، ۳۰۰، ۳۰۲، ۳۰۵، ۳۱۹، ۳۴۳، ۳۴۵، ۳۶۸، ۳۷۰، ۳۹۵، ۴۲۷، ۴۳۶، ۴۵۰، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۴۷، ۵۴۸؛ ج ۲، ص ۶۷؛ ج ۳، ص ۱۸، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۷، ۵۰، ۷۲، ۲۶۵، ۲۷۹، ۲۸۱، ۲۹۵، ۳۰۶، ۳۴۴، ۳۵۰، ۳۸۱، ۳۹۱، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۱۲، ۴۱۵، ۴۲۸، ۴۳۷، ۴۴۴، ۴۶۷، ۴۸۸، ۴۹۰، ۴۹۱.

۱۳۹. همان، ج ۱، ص ۱۵۹، ۱۶۲، ۱۶۴، ۲۴۲، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۵۲، ۵۵۹.

۱۴۰. همان، ج ۶، ص ۳۸۴.

۱۴۱. همان، ج ۳، ص ۱۳۵، ۱۶۵؛ ج ۴، ص ۱۳، ۸۲، ۱۷۰؛ ج ۵، ص ۱۸۷؛ ج ۵، ص ۴۹۳؛ ج ۶، ص ۶۰، ۳۲۱، ۳۲۳، ۳۲۴.

غیر علی بن محمد علان الکلبینی،^{۱۴۲} هفت روایت از طریق غیر محمد بن الحسن الطائنی الرازی،^{۱۴۳} یک روایت از طریق غیر محمد بن جعفر الأسدی الکوفی).^{۱۴۴} چنان که ملاحظه می‌گردد، شیخ کلینی موردی از روایات سهل بن زیاد را از طریق محمد بن احمد بن یحیی اشعری نقل نکرده است.

۱۱. محمد بن عیسی بن عبید باسناد منقطع

ارزیابی رجالی: وی از راویان برجسته شیعه و از اصحاب امام جواد علیه السلام و از موالی و هم‌پیمانان اسد بن خُزَیمَة بوده است.^{۱۴۵} رجالیان شیعه وی را توثیق کرده و مدح بلیغی از او به عمل آورده‌اند.^{۱۴۶} تنها شیخ طوسی به پیروی از شیخ صدوق وی را به سبب پیروی از غلات تضعیف کرده است.^{۱۴۷} الفاظ دال بر جرح و تعدیل او بدین قرار است:

الف. ثقة،^{۱۴۸} جلیل،^{۱۴۹} عین،^{۱۵۰} قوله مقبول،^{۱۵۱} لیس فی أقرانه مثله،^{۱۵۲} کثیر الروایة،^{۱۵۳} حسن التصانیف.^{۱۵۴}

ب. ضعیف،^{۱۵۵} رمی بالغلو،^{۱۵۶} ضعفه القمیون،^{۱۵۷} کان یروی عن الضعفاء و یعتمد المراسیل و لا یبالی عنمن أخذ و ما علیه فی نفسه مطعن فی شیء و کان محمد بن الحسن بن الولید یستثنی من روایة محمد بن أحمد بن یحیی.^{۱۵۸}

۵۱۶، ۴۵۳، ۳۵۸

۱۴۲. همان، ج ۱، ص ۳۰، ۲۵۸، ۳۸۳، ۳۸۴، ۴۳۰، ۴۴۲، ۴۶۱؛ ج ۳، ص ۲۲، ۸۲، ۳۳۱، ۳۷۶، ۴۲۷، ۴۶۸.

۱۴۳. همان، ج ۱، ص ۲۹۳؛ ج ۳، ص ۲۶، ۲۸، ۷۲، ۳۵۰، ۴۳۷.

۱۴۴. همان، ج ۱، ص ۱۵۹.

۱۴۵. رجال النجاشی، ص ۳۳۳.

۱۴۶. رک: معجم رجال الحدیث، ج ۱۸، ص ۱۱۹-۱۲۶.

۱۴۷. رک: الفهرست، ص ۲۱۶؛ رجال الطوسی، ص ۳۹۱.

۱۴۸. رجال النجاشی، ص ۳۳۳.

۱۴۹. همان، ص ۳۳۴.

۱۵۰. همان، ص ۳۳۳.

۱۵۱. خلاصة الاقوال، ص ۱۴۲.

۱۵۲. رجال النجاشی، ص ۳۳۳.

۱۵۳. همان.

۱۵۴. همان.

۱۵۵. الفهرست، ص ۴۰۲؛ رجال الطوسی، ص ۴۴۸.

۱۵۶. الفهرست، ص ۴۰۲.

۱۵۷. رجال الطوسی، ص ۱۹۱.

۱۵۸. رجال النجاشی، ص ۳۴۸.

احتمالاً تحت تأثیر گفتار شیخ صدوق درباره محمد بن عیسی که «ما تفرد محمد بن عیسی من کتب یونس و حدیثه لا یعتمد علیه»^{۱۵۹} و تضعیف ابن ولید نسبت به روایات اوست که برخی از رجالیان بروی خرده گرفته‌اند. و حتی شیخ طوسی ضمن تضعیف محمد بن عیسی، وی را در شمار «فیمن لم یرو عن الائمة علیهم السلام» آورده است^{۱۶۰} که این نشان از طعن در روایات وی است.^{۱۶۱} اما برخی همچون ابوالعباس بن نوح در این تضعیف تأمل نموده و از دلیل ابن ولید در این باره ابراز بی اطلاعی کرده‌اند.^{۱۶۲} به هر حال، آنچه درباره محمد بن عیسی در منابع کهن شیعی آمده، مختلف است و سخن درباره وی در جای خود نیاز به تحقیقات وسیع‌تری دارد.

تعداد روایات در *الکافی*: ۷۵۶ روایت (سه روایت از طریق الحسن بن علی الهاشمی الدینوری،^{۱۶۳} یک روایت از طریق الحسین بن سعید الأهوازی،^{۱۶۴} یک روایت از طریق الحسین بن عبیدالله بن سهل القمی،^{۱۶۵} ۴۱ روایت از طریق أحمد بن محمد بن خالد البرقی،^{۱۶۶} ۳۲ روایت از طریق أحمد بن محمد بن عیسی الأشعری،^{۱۶۷} چهار روایت از طریق ابراهیم بن هاشم القمی،^{۱۶۸} یک روایت از طریق سعد بن عبدالله القمی،^{۱۶۹} ۶۹ روایت از طریق سهل بن زیاد الأدمی،^{۱۷۰} شش روایت از طریق عبدالله بن جعفر الحمیری،^{۱۷۱} سه روایت از طریق علی بن الحسن بن علی بن فضال،^{۱۷۲} ۵۰۳ روایت از طریق علی بن ابراهیم

۱۵۹. همان، ص ۳۳۳.

۱۶۰. *رجال الطوسی*، ص ۴۴۸.

۱۶۱. *معرفة الحدیث*، ص ۲۲۱.

۱۶۲. *رجال النجاشی*، ص ۳۴۸.

۱۶۳. *الکافی*، ج ۴، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۰.

۱۶۴. همان، ج ۶، ص ۱۱۶.

۱۶۵. همان، ج ۱، ص ۴۴۰.

۱۶۶. همان، ج ۱، ص ۸۵، ۱۱۰، ۱۲۳؛ ج ۲، ص ۹۲، ۱۲۵، ۳۳۴، ۳۶۸، ۶۵۰؛ ج ۴، ص ۱۲؛ ج ۵، ص ۵۶، ۵۹، ۸۹، ۹۴، ۱۶۲، ۲۹۸، ۳۱۱، ۳۸۲، ۵۱۱، ۵۳۰؛ ج ۶، ص ۲۰، ۲۶۹، ۳۰۶، ۳۱۶، ۳۱۹، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۴۹، ۳۶۱، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۸، ۳۷۷، ۴۰۳، ۵۲۹، ۶۳۹.

۱۶۷. همان، ج ۱، ۱۷۹؛ ج ۲، ص ۲۰۶، ۲۲۱، ۳۳۲، ۵۲۰، ۶۰۵؛ ج ۳، ص ۲۳۶؛ ج ۵، ص ۴۵، ۱۴۴، ۱۹۸، ۲۰۰، ۲۳۷، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۵۹؛ ج ۶، ص ۳۶، ۳۷، ۱۸۱، ۲۵۵؛ ج ۷، ص ۴۶، ۵۶، ۶۸، ۴۲۸، ۳۶۹، ۲۳۶.

۱۶۸. همان، ج ۱، ص ۴۶۷؛ ج ۳، ص ۱۳۵، ۱۳۶؛ ج ۶، ص ۵۳۶.

۱۶۹. همان، ج ۱، ص ۱۰۷.

۱۷۰. همان، ج ۱، ص ۳۱، ۳۲، ۱۰۲، ۱۲۶، ۱۸۰، ۱۸۸، ۲۸۶، ۲۹۱، ۲۹۳، ۳۰۵، ۴۰۹، ۵۴۷؛ ج ۲، ص ۱۰۶؛ ج ۶، ص ۵۳۷؛ ج ۷، ص ۲۰۴، ۳۱۱، ۴۰۶، ۴۰۸؛ ج ۸، ص ۱۵۷.

۱۷۱. همان، ج ۶، ص ۳۳۲، ۳۵۸، ۳۶۹، ۳۷۲، ۳۷۳.

۱۷۲. همان، ج ۴، ص ۱۶۰، ۱۶۲.

بن هاشم، دو روایت از طریق علی بن محمد القاسانی،^{۱۷۳} یک روایت از طریق غیر واحد،^{۱۷۴} نه روایت از طریق محمد بن الحسن الصفار،^{۱۷۵} یک روایت از طریق محمد بن ابی القاسم عبدالله بن عمران،^{۱۷۶} یک روایت از طریق محمد بن جعفر الأسدی الکوفی،^{۱۷۷} پانزده روایت از طریق محمد بن جعفر الرزاز،^{۱۷۸} چهار روایت از طریق محمد بن موسی بن عیسی الهمدانی،^{۱۷۹} ۱ روایت از طریق محمد بن یحیی العطار،^{۱۸۰} یک روایت از طریق محمد بن یعقوب الكلینی،^{۱۸۱} سه روایت از طریق موسی بن الحسن بن عامر الأشعری،^{۱۸۲} دو روایت از طریق بعض اصحاب محمد بن یحیی العطار،^{۱۸۳} یک روایت از طریق بعض اصحابنا،^{۱۸۴} یک روایت از طریق بعض من اصحابنا،^{۱۸۵} یک روایت از طریق من ذکره،^{۱۸۶} ۵۵ روایت از طریق محمد بن أحمد بن یحیی بن عمران الأشعری).

سندهای روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < محمد بن الفضیل < ابی حمزة < ابی جعفر علیه السلام.^{۱۸۷}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < علی بن الحسین بن عبد ربه.^{۱۸۸}

أحمد بن إدريس < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < یونس.^{۱۸۹}

۱۷۳. همان، ج ۳، ص ۳۴۴.

۱۷۴. همان، ج ۸، ص ۱۹۱.

۱۷۵. همان، ج ۱، ص ۶۷، ۲۲۹، ۲۳۴، ۳۸۹، ۴۶۵، ۴۸۸؛ ج ۷، ص ۶۹، ۴۱۲.

۱۷۶. همان، ج ۱، ص ۲۷۵.

۱۷۷. همان، ج ۷، ص ۴۳۱.

۱۷۸. همان، ج ۳، ص ۲۸۷؛ ج ۶، ص ۳۰۷، ۳۱۲، ۴۲۴.

۱۷۹. همان، ج ۳، ص ۲۸۷؛ ج ۶، ص ۳۰۷، ۳۱۲، ۴۲۴.

۱۸۰. همان، ج ۶، ص ۳۹۰.

۱۸۱. همان، ج ۴، ص ۴۹۲.

۱۸۲. همان، ج ۲، ص ۵۶۷؛ ج ۶، ص ۳۱۴، ۳۱۴.

۱۸۳. همان، ج ۲، ص ۵۶۵.

۱۸۴. همان، ج ۴، ص ۸۰.

۱۸۵. همان، ج ۴، ص ۱۷۲.

۱۸۶. همان، ج ۱، ص ۹۹.

۱۸۷. همان، ج ۲، ص ۲۰۷.

۱۸۸. همان، ج ۳، ص ۱۷.

۱۸۹. همان، ج ۳، ص ۳۱.

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < محمد بن الحسین < عبد الرحمن بن أبی هاشم < أبی خدیجة < أبی عبد الله عليه السلام.^{۱۹۰}

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < الحسن بن راشد.^{۱۹۱}

أحمد بن إدريس < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < النضر بن سويد < أبی سعيد المکارى < أبی بصیر < أبی عبد الله عليه السلام أو أبی جعفر عليه السلام.^{۱۹۲}

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < الحسن بن إبراهيم بن سفیان < داود الرقی < أبی عبد الله عليه السلام.^{۱۹۳}

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < أبی عبد الله المؤمن < إسحاق بن عمار.^{۱۹۴}

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < محمد بن رجاء الأرجانی.^{۱۹۵}

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < زکریا المؤمن < إبراهيم بن صالح < رجل من أصحابنا < أبی عبد الله عليه السلام.^{۱۹۶}

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < المؤمن < علی بن أبی حمزة < أبی عبد الله عليه السلام.^{۱۹۷}

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < المؤمن < داود بن أبی سلیمان الجصاص < عذافر < أبو عبد الله عليه السلام.^{۱۹۸}

محمد بن یحییٰ < محمد بن أحمد < محمد بن عیسیٰ < زکریا المؤمن < شعيب العرقوفی < أبی بصیر < أبی عبد الله عليه السلام.^{۱۹۹}

محمد بن یحییٰ < أحمد بن محمد بن عیسیٰ ^{۲۰۰} < یاسین الضریر < حریر < من حدثه <

۱۹۰. همان، ج ۳، ص ۱۴۹.

۱۹۱. همان.

۱۹۲. همان، ج ۳، ص ۴۰۵.

۱۹۳. همان، ج ۴، ص ۱۵۱.

۱۹۴. همان، ج ۴، ص ۱۵۸.

۱۹۵. همان، ج ۴، ص ۲۳۹.

۱۹۶. همان، ج ۴، ص ۲۵۵.

۱۹۷. همان.

۱۹۸. همان، ج ۴، ص ۲۵۶.

۱۹۹. همان.

۲۰۰. این راوی محرف محمد بن احمد است.

- سليمان بن خالد > أبا عبد الله عليه السلام. ٢٠١
- محمد بن يحيى وغيره > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > ياسين الضرير > حريز بن عبد الله > محمد بن مسلم. ٢٠٢
- محمد بن يحيى وغيره > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > ياسين الضرير > حريز بن عبد الله > محمد بن مسلم. ٢٠٣
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > ياسين الضرير > حريز > من أخبره > أبا عبد الله عليه السلام. ٢٠٤
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > ياسين الضرير > حريز > زرارة. ٢٠٥
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى. ٢٠٦
- محمد بن يحيى وغيره > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > محمد بن الفضيل > الرضا عليه السلام. ٢٠٧
- محمد بن يحيى وغيره > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > محمد بن الفضيل > الرضا عليه السلام. ٢٠٨
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > ياسين الضرير > حريز > زرارة > أبا جعفر عليه السلام. ٢٠٩
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > ياسين الضرير > حريز > محمد بن مسلم > أبا جعفر عليه السلام. ٢١٠
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > محمد بن عيسى > الحسن بن علي بن يقطين > الحسن بن مياح > عيسى > أبا عبد الله عليه السلام. ٢١١

٢٠١. الكافي، ج ٤، ص ٣٩٠.

٢٠٢. همان، ج ٤، ص ٤١٣.

٢٠٣. همان.

٢٠٤. همان، ج ٤، ص ٤٧٨.

٢٠٥. همان، ج ٤، ص ٥٠٤.

٢٠٦. همان، ج ٤، ص ٥٣٨.

٢٠٧. همان، ج ٥، ص ١٠٠.

٢٠٨. همان، ج ٥، ص ١٠٠.

٢٠٩. همان، ج ٥، ص ١٤٧.

٢١٠. همان.

٢١١. همان، ج ٥، ص ١٥٨.

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > أبی القاسم الصیقل. ۲۱۲
 محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > عثمان بن عیسی > إسحاق بن
 عمار. ۲۱۳

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > أبی محمد الأنصاری > عبد الله
 بن سنان > أبی عبد الله رضی الله عنه. ۲۱۴

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > أحمد بن عمر الحلال >
 الحصینی > ابن عرفة > أبو عبد الله رضی الله عنه. ۲۱۵

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > بعض أصحابه > أبی
 الحسن رضی الله عنه. ۲۱۶

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > جعفر بن محمد بن أبی
 الصباح > أبیه > جده > أبی عبد الله رضی الله عنه. ۲۱۷

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > أبی محمد الأنصاری > عمرو
 بن شمر > جابر بن یزید > أباجعفر رضی الله عنه. ۲۱۸

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > یونس > بعض رجاله > أبی
 عبد الله رضی الله عنه. ۲۱۹

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > عبید الله الدهقان > درست >
 إبراهيم بن عبد الحمید > أبی الحسن رضی الله عنه. ۲۲۰

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > یعقوب بن یقطين > أبو الحسن
 الرضا رضی الله عنه. ۲۲۱

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > محمد بن عیسی > یعقوب بن یقطين. ۲۲۲

۲۱۲. همان، ج ۵، ص ۲۲۷.

۲۱۳. همان، ج ۵، ص ۲۵۰.

۲۱۴. همان، ج ۵، ص ۲۵۱.

۲۱۵. همان، ج ۵، ص ۲۶۳.

۲۱۶. همان، ج ۵، ص ۲۸۷.

۲۱۷. همان، ج ۵، ص ۳۰۶.

۲۱۸. همان، ج ۵، ص ۴۴۷.

۲۱۹. همان، ج ۵، ص ۴۶۵.

۲۲۰. همان، ج ۶، ص ۲۵۳.

۲۲۱. همان، ج ۶، ص ۳۰۳.

۲۲۲. همان.

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ > الدهقان > درست > إبراهیم بن عبد الحمید > أبی الحسن ؑ.^{۲۲۳}

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ > الوشاء.^{۲۲۴}

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ > الوشاء > أبو الحسن الأخیئر ؑ.^{۲۲۵}

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ > سلیمان بن سماعة > داود الحذاء > عبد الملک بن بحر صاحب اللؤلؤ.^{۲۲۶}

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ > محمد بن سلیمان > الحسن بن عمر > أبی عبد الله ؑ.^{۲۲۷}

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ بن عبید > الحسن بن راشد > عسکری ؑ.^{۲۲۸}

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ بن عبید > جعفر بن عیسیٰ.^{۲۲۹}

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ > أبی علی بن راشد > صاحب العسکر ؑ.^{۲۳۰}

محمد بن یحییٰ و غیره > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ بن عبید > زیاد القندی > من ذکره > أبی عبد الله ؑ.^{۲۳۱}

محمد بن یحییٰ و غیره > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ بن عبید > زیاد القندی > من ذکره > أبی عبد الله ؑ.^{۲۳۲}

محمد بن یحییٰ > محمد بن أحمد > محمد بن عیسیٰ > أحمد بن عمر الحلال > یاسر > بعض الغلمان > أبی الحسن ؑ.^{۲۳۳}

۲۲۳. همان، ج ۶، ص ۳۶۶.

۲۲۴. همان، ج ۶، ص ۴۲۳.

۲۲۵. همان.

۲۲۶. همان، ج ۶، ص ۴۶۶.

۲۲۷. همان، ج ۷، ص ۱۵.

۲۲۸. همان.

۲۲۹. همان، ج ۷، ص ۵۹.

۲۳۰. همان.

۲۳۱. همان، ج ۷، ص ۲۳۱.

۲۳۲. همان.

۲۳۳. همان، ج ۷، ص ۲۶۰.

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < محمد بن سنان < العلاء بن الفضیل < أبی عبد الله عليه السلام.^{۲۳۴}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < أخیه جعفر بن عیسی بن یقطین < أبی الحسن الأول عليه السلام.^{۲۳۵}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی بن عبید < یاسین الضریر < عبد الرحمن بن أبی عبد الله عليه السلام.^{۲۳۶}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < یوسف بن عقیل < محمد بن قیس < أبی جعفر عليه السلام.^{۲۳۷}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < یوسف بن عقیل < محمد بن قیس < أبی جعفر عليه السلام.^{۲۳۸}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < یوسف بن عقیل < محمد بن قیس < أبی جعفر عليه السلام.^{۲۳۹}

محمد بن یحیی < أحمد بن محمد ^{۲۴۰} < محمد بن عیسی < یوسف بن عقیل < محمد بن قیس < أبی جعفر عليه السلام.^{۲۴۱}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < محمد بن عیسی < یوسف بن عقیل < محمد بن قیس < أبی جعفر عليه السلام.^{۲۴۲}

عدة من أصحابنا < أحمد بن محمد ^{۲۴۳} < محمد بن عیسی < یاسین الضریر < حریز < زرارة.^{۲۴۴}

۲۳۴. همان، ج ۷، ص ۲۶۲.

۲۳۵. همان، ج ۷، ص ۴۰۰.

۲۳۶. همان، ج ۷، ص ۴۱۵.

۲۳۷. همان، ج ۲، ص ۳۶۹.

۲۳۸. همان، ج ۴، ص ۱۶۹.

۲۳۹. همان، ج ۵، ص ۵۳۰.

۲۴۰. این راوی محزف محمد بن احمد است.

۲۴۱. الکافی، ج ۶، ص ۵۵۲.

۲۴۲. همان، ج ۷، ص ۲۳۶.

۲۴۳. این نام، محزف محمد بن احمد است.

۲۴۴. الکافی، ج ۲، ص ۶۲۹.

۱۲. أحمد بن هلال الكرخي العبرتائي

ارزيابي رجالي: غال،^{۲۴۵} صالح الرواية،^{۲۴۶} يعرف وينكر،^{۲۴۷} روى فيه ذموم،^{۲۴۸} متهم فى دينه،^{۲۴۹} مذموم،^{۲۵۰} ملعون.^{۲۵۱}

تعداد روايات در الكافي: ۲۲ روايت (چهار روايت از طريق الحسين بن أحمد بن عبد الله بن وهب المالكي،^{۲۵۲} دو روايت از طريق حمد بن محمد بن عبد الله شيخ المعلى بن محمد،^{۲۵۳} يك روايت از طريق جماعة من أصحابنا،^{۲۵۴} نه روايت از طريق على بن محمد علان الكليني،^{۲۵۵} يك روايت از طريق محمد بن يحيى العطار، يك روايت از طريق غير محمد بن يحيى العطار،^{۲۵۶} چهار روايت از طريق محمد بن أحمد بن يحيى بن عمران الأشعري^{۲۵۷}).

سندهای روايت از طريق محمد بن احمد بن يحيى:

محمد بن يحيى < محمد بن أحمد < أحمد بن هلال < عمرو بن عثمان < عذافر < أبي عبد الله عليه السلام.^{۲۵۸}

محمد بن يحيى < محمد بن أحمد < أحمد بن هلال < مروك بن عبيد < نشيط بن صالح < هشام بن الحكم < أبي عبد الله عليه السلام.^{۲۵۹}

محمد بن يحيى < محمد بن أحمد < أحمد بن هلال < عيسى بن عبد الله الهاشمي < أبيه < أبي عبد الله عليه السلام < أبيه عليه السلام.^{۲۶۰}

۲۴۵. الفهرست، ص ۸۳.

۲۴۶. رجال النجاشي، ص ۸۳.

۲۴۷. همان.

۲۴۸. همان.

۲۴۹. الفهرست، ص ۸۳.

۲۵۰. رجال الكشي، ج ۱، ص ۵۳۵.

۲۵۱. همان.

۲۵۲. الكافي، ج ۱، ص ۳۴۲؛ ج ۸، ص ۲۵۷، ۲۵۸.

۲۵۳. همان، ج ۱، ص ۲۰۷، ۴۱۸.

۲۵۴. همان، ج ۱، ص ۴۴۵.

۲۵۵. همان، ج ۱، ص ۵۲۹.

۲۵۶. همان، ج ۴، ص ۴۲۷.

۲۵۷. همان، ج ۴، ص ۱۳۰، ۱۵۱، ۱۸۹؛ ج ۶، ص ۵۱۳.

۲۵۸. همان، ج ۴، ص ۱۳۰.

۲۵۹. همان، ج ۴، ص ۱۵۱.

۲۶۰. همان، ج ۴، ص ۱۸۹.

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > أحمد بن هلال > عیسی بن عبد الله > أبیه > جدّه >
علی علیه السلام.^{۲۶۱}

۱۳. محمد بن علی الهمدانی

ارزیابی رجالی: حدیثه يعرف وینکر،^{۲۶۲} یروی عن الضعفاء،^{۲۶۳} یعتمد علی المراسیل.^{۲۶۴}
تعداد روایات در *الکافی*: از این راوی روایتی در *الکافی* نیامده است.

۱۴. عبد الله بن محمد الشامی (الدمشقی)

ارزیابی رجالی: ضعیف.^{۲۶۵}

شایان ذکر است عبد الله بن محمد شامی - که ثقه است - راوی بزنی بوده و راوی
نوادر الحکمه - که ضعیف است - شخص دیگری است.^{۲۶۶} نکته دیگر، آن که عبد الله
بن محمد شامی همان عبد الله بن محمد دمشقی است. این شخص با هر دو نسبت
خود مشهور است و ابن ولید او را با هر دو نسبتش از رجال *نوادر الحکمه* استثنا
نموده است.^{۲۶۷}

تعداد روایات در *الکافی*: دو روایت (دو روایت از طریق احمد بن محمد بن ابی نصر
البنزلی).^{۲۶۸} بنا بر این، کلینی از راوی مزبور از طریق مؤلف *نوادر الحکمه* روایت نکرده است.

۱۵. عبد الله بن أحمد الرازی

ارزیابی رجالی: عندی فیہ توقف.^{۲۶۹}

تعداد روایات در *الکافی*: چهار روایت (یک روایت از طریق محمد بن الحسن،^{۲۷۰} سه
روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی بن عمران الأشعری).

۲۶۱. همان، ج ۶، ص ۵۱۳.

۲۶۲. رجال ابن الغضائری، ج ۱، ص ۹۵.

۲۶۳. همان.

۲۶۴. همان: نیز رک: قاموس الرجال، ج ۹، ص ۴۲۵؛ برای آگاهی از مغایرت این راوی با ابوسمینه محمد بن علی همدانی

رک: معرفة الحديث، ص ۲۱۴.

۲۶۵. رجال ابن داود، ص ۲۵۵.

۲۶۶. کلیات فی علم الرجال، ص ۲۶۱.

۲۶۷. معرفة الحديث، ص ۱۶۷.

۲۶۸. همان، ج ۶، ص ۳۱۹، ۳۷۱.

۲۶۹. خلاصة الاقوال، ص ۲۳۸.

۲۷۰. الکافی، ج ۱، ص ۴۶۹.

سندهای روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < عبد الله بن أحمد < صالح بن مزید < عبد الله بن المغيرة < أبي الصباح < أبي جعفر ^{۲۷۱}
 محمد بن یحیی < أحمد بن محمد < عبد الله بن أحمد < إبراهيم بن الحسن < وهيب بن حفص < إسحاق بن جرير < أبو عبد الله ^{۲۷۲}
 محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < عبد الله بن أحمد < علي بن الحسين < ابن سنان < سابق بن الوليد < المعلى بن خنيس. ^{۲۷۳}

۱۶. أحمد بن الحسين بن سعيد الأهوازی

ارزیابی رجالی: رمی بالغلو لکنه لم یثبت، ^{۲۷۴} يعرف وینکر. ^{۲۷۵}
 تعداد روایات در *الکافی*: هفت روایت (سه روایت از طریق محمد بن حسن الصفار، ^{۲۷۶}
 سه روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی بن عمران اشعری).

سندهای روایات از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < أحمد بن الحسين < أبيه < عثمان بن عيسى < مهران بن محمد بن أبي نصر < أبي عبد الله ^{۲۷۷}
 محمد بن یحیی و غیره < محمد بن أحمد < أحمد بن الحسين < محمد بن إسماعيل < سليمان بن جعفر < أبي الحسن الرضا ^{۲۷۸}
 محمد بن یحیی و غیره < محمد بن أحمد < أحمد بن الحسين < محمد بن إسماعيل < سليمان بن جعفر < أبي الحسن الرضا ^{۲۷۹}

۱۷. أحمد بن بشير الرقی

ارزیابی رجالی: ضعیف، ^{۲۸۰} استثناء ابن الوليد، ضعفه ابن بابويه. ^{۲۸۱}

۲۷۱. همان.

۲۷۲. همان، ج ۱، ص ۴۷۲.

۲۷۳. همان، ج ۱، ص ۴۷۷.

۲۷۴. رجال ابن الغضائری، ص ۴۱.

۲۷۵. رجال النجاشی، ص ۷۸؛ الفهرست، ص ۵۶.

۲۷۶. الکافی، ج ۱، ص ۳۵۳، ۳۸۷.

۲۷۷. همان، ج ۵، ص ۱۱۱.

۲۷۸. همان، ج ۶، ص ۴۲۳.

۲۷۹. همان.

۲۸۰. رجال الطوسی، ص ۴۱۲.

۲۸۱. همان؛ ر ک: معرفة الحديث، ص ۱۰۱.

تعداد روایات در *الكافی*: سه روایت (دو روایت از طریق سهل بن زیاد الادمی،^{۲۸۲} یک روایت از طریق موسی بن جعفر بن وهب البغدادی).^{۲۸۳} چنان که ملاحظه می‌گردد، شیخ کلینی از روایات احمد بن بشیر، از طریق محمد بن احمد بن یحیی اشعری روایتی نقل نکرده است.

۱۸. محمد بن هارون

ارزیابی رجالی: ضعیف؛^{۲۸۴} ابن ولید و ابن نوح، استاد نجاشی، هر دو محمد بن هارون را تضعیف کرده‌اند.^{۲۸۵}

تعداد روایات در *الكافی*: دو روایت (۱ روایت از طریق مفضل بن صالح،^{۲۸۶} ۱ روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی بن عمران اشعری).

سند های روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

محمد بن یحیی < أحمد بن محمد < محمد بن هارون < أبي یحیی الواسطی.^{۲۸۷}

۱۹. ممویه بن معروف

ارزیابی رجالی: ضعیف.^{۲۸۸}

تعداد روایات در *الكافی*: از این راوی روایتی در *الكافی* نقل نشده بود.

۲۰. محمد بن عبد الله بن مهران الکرخی

ارزیابی رجالی: ضعیف،^{۲۸۹} رمی بالغلو،^{۲۹۰} کذاب،^{۲۹۱} غال،^{۲۹۲} فاسد المذهب،^{۲۹۳} وضاع للحديث.^{۲۹۴}

۲۸۲. *الكافی*، ج ۱، ص ۱۰۲.

۲۸۳. همان، ج ۵، ص ۳۸۲.

۲۸۴. *معجم رجال الحديث*، ج ۱۸، ص ۳۳۵.

۲۸۵. *قاموس الرجال*، ج ۹، ص ۶۳۶.

۲۸۶. *الكافی*، ج ۲، ص ۴۹۵.

۲۸۷. همان، ج ۷، ص ۲۰۰.

۲۸۸. *رجال الطوسی*، ص ۴۳۸.

۲۸۹. همان، ص ۳۷۸.

۲۹۰. همان، ص ۳۹۱.

۲۹۱. *رجال النجاشی*، ص ۳۵۰.

۲۹۲. همان.

۲۹۳. همان.

۲۹۴. *رجال ابن داود*، ص ۵۰۶.

تعداد روایات در *الكافی*: شش روایت (یک روایت از طریق احمد بن محمد السیاری،^{۲۹۵} دو روایت از طریق ابراهیم بن اسحاق الاحمری،^{۲۹۶} دو روایت از طریق صالح بن ابی حماد الرازی،^{۲۹۷} یک روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی بن عمران الأشعری از طریق بعض اصحابش)

سندهای روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < بعض أصحابه < محمد بن عبد الله بن مهران < من ذكره < أبی عبد الله عليه السلام.^{۲۹۸}

۲۱. الحسن بن الحسين اللؤلؤی

ارزیابی رجالی: ضعفه ابن بابویه،^{۲۹۹} کوفی،^{۳۰۰} ثقة،^{۳۰۱} کثیر الروایة،^{۳۰۲} له کتاب مجموع نوادر.^{۳۰۳}

تعداد روایات در *الكافی*: هفده روایت (چهار روایت از طریق أحمد بن محمد بن خالد البرقی،^{۳۰۴} دو روایت از طریق ابراهیم بن هاشم القمی،^{۳۰۵} یک روایت از طریق سهل بن زیاد الآدمی،^{۳۰۶} یک روایت از طریق علی بن محمد علان الكلینی،^{۳۰۷} شش روایت از طریق محمد بن عبد الجبار القمی،^{۳۰۸} سه روایت از طریق محمد بن أحمد بن یحیی بن عمران الأشعری).

۲۹۵. *الكافی*، ج ۶، ص ۲۸۲.

۲۹۶. همان، ج ۶، ص ۴۸۲.

۲۹۷. همان، ج ۸، ص ۲۳۳.

۲۹۸. همان، ج ۷، ص ۱۹۰.

۲۹۹. *رجال الطوسی*، ص ۴۲۴.

۳۰۰. *رجال النجاشی*، ص ۴۰.

۳۰۱. همان.

۳۰۲. همان.

۳۰۳. همان.

۳۰۴. *الكافی*، ج ۲، ص ۶۹، ۶۳۸؛ ج ۴، ص ۲۸۷؛ ج ۶، ص ۳۷۲.

۳۰۵. همان، ج ۵، ص ۱۷۲، ۳۰۹.

۳۰۶. همان، ج ۴، ص ۲۶۶.

۳۰۷. همان، ج ۴، ص ۷۸.

۳۰۸. همان، ج ۱، ص ۳۰۹، ۳۱۲.

سندهای روایت از طریق احمد بن محمد بن یحیی:

محمد بن یحیی و غیره < محمد بن أحمد > الحسن بن الحسین اللؤلؤی. ^{۳۰۹}
 محمد بن یحیی و غیره < محمد بن أحمد > الحسن بن الحسین اللؤلؤی. ^{۳۱۰}
 محمد بن یحیی < محمد بن أحمد > الحسن بن الحسین اللؤلؤی < رفعه عن أبي
 عبدالله عليه السلام. ^{۳۱۱}

۲۲. جعفر بن محمد بن مالک الفزاری

ارزیابی رجالی: ضعیف جداً، ^{۳۱۲} فاسد المذهب و الروایة، ^{۳۱۳} ثقة، ^{۳۱۴} ضعیفاً فی
 الحدیث، ^{۳۱۵} یضع الحدیث وضعاً، ^{۳۱۶} کذاباً، ^{۳۱۷} متروک الحدیث، ^{۳۱۸} کان فی مذهبہ
 ارتفاع، ^{۳۱۹} یروی عن الضعفاء والمجاهیل، ^{۳۲۰} کل عیوب الضعفاء مجتمعہ فیہ، ^{۳۲۱} عندی
 فی حدیثہ توقف ولا أعمل بروایتہ. ^{۳۲۲}

تعداد روایات در *الکافی*: ۳۸ روایت (شانزده روایت از طریق الحسین بن
 محمد بن عامر، یک روایت از طریق أحمد بن أبی زاهر الأشعری، ^{۳۲۳} یک روایت از طریق
 عدة من أصحابنا، ^{۳۲۴} هشت روایت از طریق علی بن محمد علان الكلینی، ^{۳۲۵} یازده
 روایت از طریق محمد بن یحیی العطار، ^{۳۲۶} یک روایت از طریق غیر الحسین بن محمد

۳۰۹. همان، ج ۳، ص ۱.

۳۱۰. همان.

۳۱۱. همان، ج ۷، ص ۴۵۷.

۳۱۲. رجال النجاشی، ص ۱۲۲.

۳۱۳. همان.

۳۱۴. رجال الطوسی، ص ۴۱۸.

۳۱۵. رجال النجاشی، ص ۱۲۲.

۳۱۶. همان.

۳۱۷. رجال ابن الغضائری، ص ۴۸.

۳۱۸. همان.

۳۱۹. همان.

۳۲۰. همان.

۳۲۱. همان.

۳۲۲. خلاصة الاقوال، ص ۲۱۰.

۳۲۳. الکافی، ج ۱، ص ۲۵۴.

۳۲۴. همان، ج ۱، ص ۳۳۳.

۳۲۵. همان، ج ۱، ص ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۸، ۳۳۲، ۳۴۱.

۳۲۶. همان، ج ۱، ص ۲۷۹، ۳۳۵، ۳۳۷، ۳۳۸، ج ۲، ص ۳۴۳، ۳۷۰، ۴۱۱، ج ۸، ص ۳۸۱.

بن عامر^{۳۲۷}).

چنان که ملاحظه می‌گردد، شیخ کلینی از روایات جعفر بن محمد بن مالک، از طریق محمد بن احمد بن یحیی اشعری نقل نکرده است.

۲۳. یوسف بن الحارث

ارزیابی رجالی: ضعیف.^{۳۲۸}

تعداد روایات در *الكافی*: یک روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی.

سند روایت از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < یوسف بن الحارث < محمد بن عبد الرحمن
العرزمی < أبیه عبد الرحمن < أبی عبد الله عليه السلام أبیه عليه السلام.^{۳۲۹}

۲۴. عبد الله بن محمد الدمشقی (الشامی).

ارزیابی رجالی: پیش از این ذیل عبد الله بن محمد الشامی (الدمشقی) درباره این
راوی سخن گفتیم.

۲۵. عن بعض اصحابه (عن بعض اصحابنا)

ارزیابی رجالی: بنا بر قاعده رجالی، این موارد مبهم بوده و قابل شناسایی نیستند. از
این رو، باید آنها را از زمره افراد مجهول محسوب کرد و روایاتشان ضعیف است.
تعداد روایات در *الكافی*: شانزده روایت که همه از طریق مؤلف *نوادیر الحکمه* روایت
شده است.

سندهای روایات از طریق محمد بن احمد بن یحیی

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < بعض أصحابه < الحسن بن علی بن أبی عثمان <
محمد بن عثمان < محمد بن حماد الخراز < العزیز القراطیسی < قال: قال لی أبو
عبد الله عليه السلام.^{۳۳۰}

محمد بن یحیی < محمد بن أحمد < بعض أصحابه < النهدی < یزید بن إسحاق شعر <

۳۲۷. همان، ج ۱، ص ۳۴۲.

۳۲۸. قاموس الرجال، ج ۱۱، ص ۱۵۱؛ معرفة الحديث، ص ۲۳۹.

۳۲۹. الكافی، ج ۷، ص ۱۹۹.

۳۳۰. همان، ج ۲، ص ۴۴.

- عبد الله بن المنذر > عبد الله بن بكير قال: قال أبو عبد الله عليه السلام.^{٣٣١}
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > بعض أصحابه > علي بن سليمان بن رشيد > موسى بن سلام > سعدان > أبي عبد الله عليه السلام.^{٣٣٢}
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > بعض أصحابه > الحسن بن علي بن أبي عثمان > واصل > عبد الله بن سنان > أبي عبد الله عليه السلام.^{٣٣٣}
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > بعض أصحابه > سليمان بن جعفر الجعفري > أبيه > أبي عبد الله عليه السلام.^{٣٣٤}
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > بعض أصحابه > الحسن بن الحسين الضريبر > حماد بن عيسى > أبي عبد الله عليه السلام > أبيه عليه السلام.^{٣٣٥}
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > بعض أصحابه > الحسن بن علي بن أبي حمزة > أبيه > أبي بصير > أبي عبد الله عليه السلام.^{٣٣٦}
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > بعض أصحابه > علي بن حسان > علي بن عقبة > موسى بن أكيل > بعض أصحابنا > أبي جعفر عليه السلام.^{٣٣٧}
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > بعض أصحابه > محمد بن عبد الله بن مهران > من ذكره > أبي عبد الله عليه السلام.^{٣٣٨}
- محمد بن يحيى > محمد بن أحمد > بعض أصحابه > إبراهيم بن محمد الثقفي > إبراهيم بن يحيى الثوري > هيثم بن بشير > أبي بشر > أبي روح.^{٣٣٩}
- محمد بن يحيى و غيره > محمد بن أحمد > بعض أصحابنا.^{٣٤٠}
- محمد بن يحيى و غيره > محمد بن أحمد > بعض أصحابنا.^{٣٤١}

٣٣١. همان، ج ٢، ص ٣١٢.

٣٣٢. همان، ج ٢، ص ٣٢٠.

٣٣٣. همان، ج ٢، ص ٤٥٨.

٣٣٤. همان، ج ٣، ص ١٨١.

٣٣٥. همان، ج ٥، ص ٥٦١.

٣٣٦. همان، ج ٦، ص ٢٠٦.

٣٣٧. همان، ج ٦، ص ٢٥١.

٣٣٨. همان، ج ٧، ص ١٩٠.

٣٣٩. همان، ج ٧، ص ٢٦٢.

٣٤٠. همان، ج ١، ص ٤٠١.

٣٤١. همان.

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > بعض أصحابنا > محمد بن عبد الله > محمد بن یزید > أبی الحسن الأول عليه السلام.^{۳۴۲}
 محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > بعض أصحابنا > علی بن محمد بن الأشعث > علی بن إبراهيم الحضرمی > أبيه.^{۳۴۳}
 أحمد بن إدريس وغيره > محمد بن أحمد > بعض أصحابنا > محمد بن جرك.^{۳۴۴}
 أحمد بن إدريس وغيره > محمد بن أحمد > بعض أصحابنا > محمد بن جرك.^{۳۴۵}

۲۶. رجل

تعداد روایات در *الكافی*: یک روایت.

سندهای روایات از طریق محمد بن احمد بن یحیی:

محمد بن یحیی > محمد بن أحمد > رجل > جعفر بن رزق الله.^{۳۴۶}

۲۷. فی حدیث او کتاب ولم اروه

تعداد روایات در *الكافی*: موردی در *الكافی* یافت نشد.

نتیجه

به طور کلی کلینی از روایانی که از جمله مستثنیات ابن ولید در *نوادر الحکمه* هستند، ۳۲۰۶ روایت آورده است که از این تعداد ۱۰۹ مورد، روایاتی است که از طریق محمد بن احمد بن یحیی اشعری، از روایان مزبور نقل کرده است. و مجموع روایات *الكافی* از طریق محمد بن یحیی اشعری، از روایان استثنا شده و از دیگر روایان، ۳۱۱ روایت است. بنا بر این، چنانچه عدد احادیث *الكافی* ۱۶۱۹۹ حدیث باشد، تنها ۰.۶۷ درصد، یعنی کمتر از یک درصد احادیث *الكافی* از مستثنیات ابن ولید در *نوادر الحکمه* است که البته از این تعداد هم چنان که ملاحظه شد، ۵۵ روایت از محمد بن عیسی بن عبید است که درباره وثاقت یا عدم وثاقت او در میان صاحب نظران اختلاف است. بنا بر این، اگر فرض شود که بتوان روایات محمد بن عیسی بن عبید را از این مجموعه کسر نمود، در آن صورت، تعداد

۳۴۲. همان، ج ۴، ص ۵۹.

۳۴۳. همان، ج ۴، ص ۳۱۶.

۳۴۴. همان، ج ۳، ص ۵۵۲.

۳۴۵. همان.

۳۴۶. همان، ج ۷، ص ۲۳۸.

روایات *الکافی* از مستثنیات *نوادر الحکمه* به ۵۴ روایت می‌رسد که ۰.۳۳ درصد، یعنی کمتر از نیم درصد مجموع روایات *الکافی* را تشکیل می‌دهد. شیخ کلینی، اگرچه از روایان ضعیف *نوادر الحکمه*، از طریق محمد بن احمد بن یحیی اشعری روایات اندکی را نقل کرده، اما از روایات این روایان به طرق دیگر، به شکل نسبتاً وسیعی استفاده کرده است؛ به نحوی که ۱۹.۷۹ درصد، یعنی قریب بیست درصد از روایات *الکافی* را روایات این روایان تشکیل می‌دهد.

نکته دیگر، درباره روایان *نوادر الحکمه* در *الکافی* این که افزون بر افرادی که ابن ولید استثنا کرده، از شمار دیگری از روایان *نوادر الحکمه* در *الکافی* روایت شده است که درباره این روایان منابع رجالی اطلاعی به دست نمی‌دهند و از این رو، همگی مجهول محسوب می‌گردند. این روایان عبارت‌اند از: حسن بن ابراهیم بن محمد همدانی (یک روایت)^{۳۴۷}، حسین بن عبدالله قرشی (دو روایت)^{۳۴۸}، احمد بن نوح بن عبدالله (دو روایت)^{۳۴۹}، جعفر بن قاسم (یک روایت)^{۳۵۰}، جعفر بن ابراهیم بن محمد همدانی (یک روایت)^{۳۵۱}، جعفر بن رزق الله (یک روایت)^{۳۵۲}، عباس الناقذ (یک روایت)^{۳۵۳}، علی بن سلیمان بن رشید (یک روایت)^{۳۵۴}، محمد بن ناجیه متویه (یک روایت)^{۳۵۵}. اگرچه این افراد همگی مجهول هستند، اما چون از افرادی که ابن ولید روایات آنان را از روایات *نوادر الحکمه* استثنا کرده است، نیستند، شاید بتوان گفت که این افراد محکوم به وثاقت هستند.

کتابنامه

– «آخرین کلام در عرصه روایت و درایت حدیث»، محمد باقر بهبودی، *کیهان فرهنگی*، ش ۳۵، بهمن ۱۳۶۵ ش.

– *اختیار معرفة الرجال* (رجال الکشی)، محمد بن الحسن الطوسی (الشیخ الطوسی)، مشهد:

۳۴۷. همان، ج ۷، ص ۵۹.

۳۴۸. همان، ج ۶، ص ۴۲۳؛ ج ۶، ص ۴۲۳.

۳۴۹. همان، ج ۴، ص ۲۳؛ ص ۲۳.

۳۵۰. همان، ج ۱، ص ۳۴۱.

۳۵۱. همان، ج ۴، ص ۱۷۲.

۳۵۲. همان، ج ۷، ص ۲۲۸.

۳۵۳. همان، ج ۳، ص ۲۸۷.

۳۵۴. همان، ج ۳، ص ۴۶۶؛ ج ۶، ص ۳۱.

۳۵۵. همان، ج ۴، ص ۳۵۹.

- دانشگاه فردوسی، ۱۳۴۸ ش.
- الاستبصار، محمد بن الحسن الطوسی (الشیخ الطوسی)، تحقیق و تعلیق: السيد حسن الموسوی الخراسان، تهران: دارالکتب الإسلامية، ۱۳۹۰ ق.
- الاقبال بالاعمال الحسنة فی ما يعمل مرة فی السنة، علی بن موسی الحلّی (السید ابن طاووس)، تحقیق: جواد القیومی الاصفهانی، قم: مکتب الإعلام الإسلامی، ۱۴۱۶ ق.
- التوحید، محمد بن علی بن بابویه (الشیخ الصدوق)، تحقیق و تعلیق: السيد هاشم الحسينی الطهرانی، قم: جماعة المدرسين فی الحوزة العلمية.
- حياة الشيخ الكليني، ثامر العميدي، قم: دار الحديث.
- خلاصة الاقوال فی علم الرجال، حسن بن یوسف الحلّی (العلامة الحلّی)، قم، دارالذخائر، ۱۴۱۱ ق.
- الذريعة الى تصانيف الشيعة، محمد محسن بن علی المنزوی (آقابزرگ الطهرانی)، بیروت: دارالأضواء.
- الرجال، احمد بن الحسين بن غضائری، قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۳۶۴ ش.
- رجال ابن داود، حسن بن علی بن داود الحلّی، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۳ ق.
- رجال الطوسی، محمد بن الحسن الطوسی، نجف: مطبعة الحيدرية، ۱۳۸۱ ق.
- رجال النجاشی (فهرس أسماء مصنفی الشيعة)، احمد بن علی النجاشی، قم: جامعه مدرسين، ۱۴۰۷ ق.
- فقه الرضا عليه السلام، محمد بن علی بن بابویه (الشیخ الصدوق)، قم: مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، ۱۴۰۶.
- الفهرست، محمد بن الحسن الطوسی (الشیخ الطوسی)، نجف: المكتبة المرتضوية.
- قاموس الرجال، محمد تقی شوشتری، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۹ ق.
- الكافي، ابو جعفر محمد بن يعقوب كليني، تصحيح: علی اكبر الغفاری، تهران: دارالکتب الإسلامية، ۱۳۶۵ ش.
- الكليني والكافي، عبد الرسول الغفار، قم، مؤسسة النشر الإسلامی، ۱۴۱۶ ق.
- معجم رجال الحديث وتفصيل طبقات الرواه، (آية الله) السيد ابوالقاسم الموسوی الخويی، بیروت: داراحیاء التراث، ۱۴۱۳ ق.
- معجم المؤلفين، عمر رضا كحاله، بیروت: دارإحياء التراث العربي.
- معرفة الحديث، محمد باقر بهبودی، تهران: مركز انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۲ ش.
- المفيد من معجم رجال الحديث، محمد الجواهری، مکتبة المحلاتی، قم، ۱۴۲۴ ق.
- هدية العارفين، إسماعيل باشا بن محمد أمين البغدادي، بیروت: دارإحياء التراث العربي.